

УДК 378.091.3:784

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-204-210-213

НАЗАРЕНКО Марина Павлівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського
державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/000-0002-4079-4079>
e-mail: marunakondratyuk67@gmail.com

САМОСТІЙНА РОБОТА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ПРЕДМЕТАХ ДИРИГЕНТСЬКО-ХОРОВОГО ЦИКЛУ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Відомо, що успішне вирішення завдань формування духовної сфери підростаючого покоління залежить від рівня професійної майстерності, ерудиції, культури педагога-музиканта. Підготовка фахівця такого профілю у вищій школі, що моделює його багатогранну музичну діяльність в закладах освіти, вимагає складних за своєю структурою якостей, які формуються в процесі навчання. Від того, яким буде сучасний вчитель музики, як він буде здійснювати свою подальшу музично-педагогічну діяльність залежить і рівень сформованості духовної культури школярів. Вирішення цього завдання можливе лише за умови наявності висококваліфікованого фахівця, який володіє системою знань, умінь та навичок на рівні вимог сучасності. Оновлення змісту вищої освіти потребує підготовки фахівців, які змогли б вільно оперувати професійними компетентностями, володіти здатністю майстерно проводити урок, зацікавлювати учнів одним з наймогутніших засобів виховання творчого та інтелектуального потенціалу – хоромим співом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У контексті зазначеного набуває актуальності проблема підготовки студентів факультетів мистецького спрямування до продуктивної професійної діяльності, особливо у сфері диригентсько-хорової підготовки вчителя музики, яку розглядали в історичному аспекті (А. Мартинюк, І. Павлик та ін.); хорознавчому (О. Бенч-Шокало, Т. Смирнова та ін.); диригентсько-хоровому (П. Ковалик, А. Козир, А. Кречківський та ін.); вокально-хоровому (Ю. Юцевич, О. Стахевич та ін.); музично-психологічному (Л. Бочкар'єв, В. Незайкінський, С. Науменко); музично-педагогічному (А. Болгарський, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Щолокова).

Ще Б. Асаф'єв в свій час писав: «Музичний педагог в загально-освітній школі не повинен бути «спецом» в одній якійсь галузі музики. Він повинен бути і теоретиком, і диригентом, але в той же час і музичним

істориком, і музичним етнографом, і виконавцем, що володіє інструментом» [1].

На широкий діапазон діяльності педагога-музиканта загальноосвітньої школи звертали увагу ще такі видатні діячі музичної освіти, як Шацькі, А. Гольдвейзер, О. Апраксина, Н. Ветлугіна та ін.

Різні аспекти професійної підготовки вчителів музики розроблялися в роботах таких вітчизняних вчених сучасності, як Л. Арчажнікова, В. Дряпіка, О. Олексюк, Г. Падалка, А. Растригіна, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Стратан-Артишкова, В. Черкасов, Г. Шевченко та ін.

Теоретичний аналіз досліджень та публікацій показав, що проблема підвищення якості фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва ще залишається актуальною.

Мета статті: зосередити увагу викладачів мистецького профілю на проблемі підготовки студентів до практичної диригентсько-хорової діяльності, обґрунтувати необхідність усвідомленої самостійної роботи в фаховій підготовці студентів-музикантів педагогічного університету.

Виклад основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах підготовка фахівця потрібної кваліфікації пов'язана з таким об'ємом знань, умінь та навичок, який не може бути забезпечений тільки аудиторними, індивідуальними заняттями, передбаченими навчальним планом. Оволодіння диригентською технікою та методикою роботи з хором вимагає від студента великої за обсягом самостійної роботи, яка сприяє розширенню та поглибленню знань, а також впливає на професійний рівень підготовки фахівця. Крім цього самостійна робота «вчить навчатися» студентів, виховує постійне прагнення до самоосвіти, пошуку нових знань, що є необхідною умовою підвищення майстерності.

В педагогічній науковій літературі самостійна робота студентів розглядається як сукупність різноманітних навчальних прийомів і дій, за допомогою яких здійснюється самостійне закріплення та поглиблення

набутих теоретичних знань, практичних умінь та навичок, а також оволодіння новими. Вона є органічною складовою усіх ланок процесу навчання, а також ефективним засобом професійної підготовки майбутнього вчителя музики і відіграє надзвичайно важливе значення для здійснення роботи в напрямку формування й удосконалення знань, розвитку мислення та особистісних якостей. Тому такий підхід утворює фундамент для використання будь-якого іншого методу навчання. Сучасні навчальні процеси і науково-технічний розвиток роблять метод самостійної роботи одним із основних. Самостійна робота значно розширює обсяг навичок та умінь студента, виступає своєрідним діагностом стосовно визначення якості його знань. Самостійна діяльність студентів та її активізація є необхідною умовою оволодіння сучасним змістом вищої освіти.

Займаючись самостійною роботою, студенти часто виявляють недостатній рівень знань, що примушує їх звертатися до повторення раніше вивченого матеріалу для уточнення та доповнення окремих його положень, виявлення нових зв'язків. Таким чином, самостійна робота не тільки поглиблює знання, але й допомагає їх систематизувати. В результаті самостійної роботи отримані знання та навички активно взаємодіють між собою, що дає можливість широко використовувати їх у практичній музичній діяльності..

В сучасних умовах значно підвищилась увага представників різних сфер науки, зокрема психолого-педагогічної, до вивчення й розробки питань самостійної роботи студентів та її значення в підготовці майбутнього фахівця. Перед вищою школою поставлене завдання пошуку нових технологій в організації самостійної роботи студентів, які б ефективно впливали на поліпшення якості підготовки майбутніх фахівців.

Підвищення вимог щодо якості підготовки педагогічних кадрів обумовлюють збільшення обсягу та глибини знань, а в умовах факультету мистецького спрямування – посилення значення практичних (групових, індивідуальних) занять. Тому широке впровадження в навчальний процес самостійної роботи студентів є одним з необхідних і важливих засобів подальшого удосконалення навчального процесу у ЗВО.

Практика свідчить, що найбільш ефективним навчальний процес є в навчальних закладах, які спираються на змістовну самостійну роботу студентів. Тому сучасна дидактика велику увагу приділяє обґрунтуванню методики самостійного опанування студентами теоретичних знань, практичних навичок та умінь. Для цього у

навчальних закладах намагаються створити сприятливі умови для самоосвіти студентів.

Серед різних видів самостійної роботи особливого поширення набули домашні завдання. У вищій школі домашня навчальна робота полягає в самостійному виконанні завдань, запропонованих викладачем з метою більш глибокого засвоєння навчального матеріалу та практичного його застосування.

Самостійна робота є органічною складовою усіх ланок процесу навчання. Залежно від змісту, характеру матеріалу, що вивчається, завдання можуть бути простими й складними, менш і більш тривалими за часом виконання.

Аналіз педагогічного досвіду і результатів досліджень В. Ягурової, А. Менабені, С. Буряки, Л. Жарової, Г. Ващенко та інших авторів дає підставу констатувати, що вміло організована систематична самостійна діяльність студентів сприяє оволодінню ними глибокими й міцними знаннями, активізації розумових операцій, розвитку пізнавальних інтересів і здатності до тривалого інтелектуального напруження, засвоєнню раціональних прийомів самостійного навчання. На основі практичного досвіду авторами проаналізовані, розроблені й обґрунтовані певні правила та норми організації самостійної роботи студентів, які передбачають:

- докладне визначення завдань з відповідних навчальних дисциплін, як для окремих студентів, так і для всієї аудиторії;
- конкретне формулювання певних проблемних завдань для їх вирішення під час самостійної роботи;
- забезпечення студентів в достатній кількості навчальною літературою, посібниками;
- створення належних організаційно-методичних умов для самостійної роботи;
- всебічне врахування індивідуальних особливостей загального й музичного розвитку студентів, їх здібностей, інтересів, нахилів;
- систематичний контроль і дійова допомога студентам під час самостійної роботи.

Самостійна робота на занятті за умови належної її організації й повсякденного проведення не тільки виявляє позитивний вплив на якість знань студентів і формування у них умінь та навичок навчальної праці, а й допомагає зрозуміти мету та зміст завдання, визначити послідовність його виконання. Крім цього виникає можливість виникнення проблемної ситуації, а також її розв'язання за допомоги використання набутих знань, умінь та навичок.

Самостійна робота необхідна передусім для формування в студентів упевненості у правильності своїх міркувань, дій або

осмисленого розуміння помилок і їх виправлення. Вона сприяє також розвитку їхньої пізнавальної активності, формуванню почуття відповідальності, впевненості в собі та ін. Щоб самостійна робота студентів у певному обсязі реалізувала свої навчальні та виховні функції, вона має бути планомірною, систематичною та змістовною.

Самостійна робота студентів тісно пов'язана з активним, усвідомленим, вольовим, цілеспрямованим виконанням розумових, фізичних, емоційних зусиль, спрямованих на оволодіння знаннями, вміннями та навичками. Самостійність неможлива без активності, як остання – без самостійності. Через призму особистісних рис розглядали самостійність такі видатні психологи та педагоги ХХ ст., як С. Рубінштейн, Т. Якобсон, І. Алексєєв, І. Лернер, П. Гальперін, Н. Талізін та ін.

У диригентській підготовці самостійна робота студентів є одним із засобів оволодіння глибокими знаннями, вміннями та навичками з диригування, активного, самостійного, усвідомленого їх засвоєння та практичного використання у роботі з хором. Вона позитивно впливає на розвиток розумових, творчих, інтелектуальних здібностей. Тому від уміння студентів самостійно здобувати й застосовувати знання, активно працювати значною мірою залежить результативність навчально-виховного процесу у класі диригування, головна мета якого полягає у формуванні всебічно розвиненої особистості, готової до активної творчої діяльності.

Всі діючі програми з курсу «Хорове диригування» передбачають самостійну роботу студентів над удосконаленням диригентських умінь та навичок. Це обумовлено тим, що кожен з них повинен отримати більший їх обсяг, ніж відведено годин для предметів диригентсько-хорового циклу.

Самостійна робота має велике значення не тільки для формування особистісних якостей, а й для впровадження в практику диригентського навчання дидактичних принципів навчання, серед яких особливо значну роль відіграють активність та усвідомленість. Завдяки самостійній роботі створюються сприятливі умови для оволодіння прийомами диригентської техніки та усвідомленого аналітичного засвоєння хорової партитури. Вона відкриває великі можливості для успішного розвитку творчої індивідуальності студента. Тільки в активній хормейстерській діяльності студент може навчитися використовувати набуті вміння та навички в самостійній роботі.

Самостійна робота з диригування є органічним продовженням тих форм діяльності, які використовують на заняттях. Основними з них вважаються:

а) інтонаційно-слухове засвоєння хорових творів;

б) спів хорових голосів та акордів;

в) виконання хорової партитури на фортепіано;

г) музично-теоретичний, вокально-хоровий та виконавський аналіз твору;

д) диригентське втілення хорової композиції.

Як зазначалось, аналіз наукової літератури з питань диригентської підготовки свідчить, що в переважній більшості питання самостійної роботи студентів в дослідженнях авторами розглядалися частково, в контексті теми дослідження. Автори, які досліджували питання самостійної роботи пов'язували їх, головним чином, з втіленням хорового твору у диригентському жесті, інтонаційно-слуховим засвоєнням хорових партій твору. Наголосимо, що аналітичне засвоєння твору має велике значення у диригентській підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. Тому важливим ми вважаємо пошуки таких форм роботи та методів самостійної аналітичної роботи студентів над хоровою партитурою, які б сприяли розвитку самостійного, активного мислення як неодмінної умови усвідомленого її диригентського втілення.

Аналіз хорового твору як одна з форм самостійної роботи, як відомо, передбачає музично-теоретичний, вокально-хоровий та виконавський його розбір, що дозволяє студентові ґрунтовніше вивчити твір, розкрити ідейну, емоційну, образну сферу його змісту та втілити у диригентському жесті.

Ознайомлення з багатством мелодичних, гармонічних, ритмічних, динамічних, вокально-хорових засобів виразності твору допоможе студенту зрозуміти особливості стилю, своєрідність манери письма композитора, визначити специфічні індивідуальні виражальні прийоми, використати для створення художнього образу. Крім цього аналіз партитури дає можливість студенту-музиканту в майбутньому не тільки визначити, а й долати вокально-хорові та виконавські труднощі, які можуть виникнути у майбутній хоровій діяльності.

Перед тим, як розпочати детальний аналіз твору необхідно внутрішньо його почути, усвідомити, міцно вивчити за допомогою гри на фортепіано та відтворення голосом. Тільки усвідомлені слухові й вокально-хорові уявлення та відчуття допоможуть студенту в роботі над твором, що аналізується.

Таким чином, аналіз джерельної бази надав можливість констатувати:

- у педагогічній науковій літературі самостійна робота студентів розглядається як сукупність різноманітних навчальних прийомів

і дій, за допомогою яких самостійно закріплюються й поглиблюються раніше набуті теоретичні знання, практичні уміння й навички, а також засвоюються нові;

- самостійна робота є органічною складовою усіх ланок процесу навчання і ефективним засобом професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва;

- у диригентській підготовці самостійна робота є одним із засобів оволодіння студентами глибокими знаннями, уміннями та навичками з диригування, а також формування в них пізнавальної активності й самостійності, розвитку розумових, творчих, інтелектуальних здібностей;

- самостійне аналітичне вивчення студентами хорових творів є неодмінною складовою навчального процесу у класі хорového диригування;

- для того, щоб самостійна робота студентів у повному обсязі реалізовувала свої навчальні та виховні функції, вона повинна бути систематичною та змістовною.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, прищеплення вмін та навичок самостійної роботи майбутніх фахівців – найважливіше завдання вищої школи. Знання можуть застаріти. А вміння самостійно працювати, збагачувати себе новими знаннями залишається на все життя як постійний і необхідний духовний капітал. Треба урахувати різні сторони цього питання: створення потреби в самостійній діяльності, засвоєння техніки самостійної роботи і прищеплення культури розумової праці, формування наукового мислення, тобто вміння вирішувати складні проблеми, які виникають під час навчання, за допомогою системи отриманих самостійно знань. Самостійна робота – одна з головних умов глибокого і міцного оволодіння знаннями, формування переконань. Вона розвиває творчу активність студента, зв'язує його знання і вміння з практикою.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Асафьев Б. О хоровом искусстве. Л.: Музыка, 1980. 216 с.
2. Безбородова Л.А. Дирижирование: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. М.: Просвещение, 1985. 176 с.
3. Єременко О.В. Педагогічна спрямованість підготовки фахівців з музичного мистецтва: теоретико-практичні підходи до її реалізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 3 (13). С. 332 – 340.
4. Кречковский А.Ф. Подготовка будущего учителя музыки к хормейстерской деятельности в школе. Теоретичні питання культури, освіти, виховання: сб. наук. праць. К.: Вид. центр КНЛУ, 2007. Вип.32. С. 132 – 134.

5. Кузнецова О.В. Развитие творческой самостоятельности будущего учителя музыки в процессе занятий хорового дирижирования. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 3 (13). С. 223 – 229.

6. Олексюк О.М. Музична педагогіка: навч. посіб. К.: КНУКіМ, 2006. 188 с.

7. Разумный И. Посібник з диригування. К.: Музична Україна, 1968. 120 с.

8. Стефіна Н.В. Педагогічна скринька майбутнього вчителя: навч. посіб. для студентів, аспірантів, вчителів шкіл різного типу. Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2006. 328 с.

REFERENCIS

1. Asaf'ev, B. (1980). *O horovom iskusstve*. [About choral art]. L.: Muzyka. 216 s.

2. Bezborodova, L.A. (1985). *Dirizhирование: ucheb. posobie dlya studentov ped. in-tov*. [Conducting]. M.: Prosveshchenie. 176 s.

3. Ieremenko, O.V. (2011). *Pedahohichna spriamovanist pidhotovky fakhivtsiv z muzychnoho mystetstva: teoretyko-praktychni pidkhody do yii realizatsii*. [Pedagogical orientation of training specialists in music art: theoretical and practical approaches to its implementation]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 3 (13). S. 332 – 340.

4. Krechkovskij, A. F. (2007). *Podgotovka budushchego uchitelya muziki k hormeisterskoj deyatel'nosti v shkole*. [Training a future music teacher for choirmaster's work at school] *Teoretychni pytannia kultury, osvity, vykhovannia*. K.: Vyd. tsentr KNLU. Vyp.32. S. 132 – 134.

5. Kuznietsova, O.V. (2011). *Rozvytok tvorchoi samostiinosti maibutnoho vchytelia muzyky u protsesi zaniat khorovoho dyryhuvannia*. [Development of creative independence of a future music teacher in the process of choral conducting classes]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 3 (13). S. 223 – 229.

6. Oleksiuk, O.M. (2006). *Muzychna pedahohika*. [Music pedagogy] K.: KNUKіM. 188 s.

7. Razumnyi, I. (1968). *Posibnyk z dyryhuvannia*. [The choir conductor's guide]. K.: Muzychna Ukraina. 120 s.

8. Stefina, N.V. (2006). *Pedahohichna skrynka maibutnoho vchytelia*. [Pedagogical database of a future teacher]. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka. 328 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НАЗАРЕНКО Марина Павлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього педагога-музиканта.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NAZARENKO Maryna Pavlivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Art Education at Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Research interests: professional training of a future music teacher.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2022 р.